

УДК 37.018.1:39(=161.2)

ОСОБЛИВОСТІ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ НА СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ ТРАДИЦІЯХ

О. В. Ковальова, О. Г. Гавриш, А. Е. Рябко

У статті розкрито національні українські традиції та виявлено їхню роль у сімейному вихованні. Також надано поняття народного календаря, в якому втілювалась етнічна історія, традиційний побут та весь уклад життя українського народу. У статті відзначено, що складовою частиною народного календаря є родинний календар. Крім цього, автори аналізують існування та популярність сімейних традицій у сучасних українських сім'ях. Сюди вони відносять спільне проведення свят, тематичні обіди по вихідних, поїздки на відпочинок всією сім'єю, читання казок дітям перед сном або спів коліскових, відвідування церкви в неділю або на релігійні свята, написання дітьми листів Діду Морозу на Новий рік, випічка домашніми пасок на Великдень, спільне прийняття їжі тощо.

Ключові слова: сім'я, сімейне виховання, сімейні традиції, українська традиційна культура.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. В умовах зростаючої родинної кризи виникає потреба звернутися до здобутків української народної педагогіки з метою ліквідації сімейних проблем сьогодення. Сім'ю як первинне місце формування особистості в повній мірі не здатен замінити чи компенсувати жоден інший соціальний інститут. Тільки в родині дитина може повноцінно розвиватись і самовдосконалюватись. Кожна нація, кожен народ, кожна родина мають свої традиції, звичаї, обряди та свята, становлення яких відбувалося протягом багатьох століть.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковане вирішення даної проблеми і на які спираються автори. Основні засади сімейного виховання були сформовані корифеями педагогічної науки світового значення Я. Коменським, Й. Песталоцці, Ф. Рабле, Ж.-Ж. Руссо та іншими. Теоретико-методологічні основи вітчизняного виховання були сформульовані класиками педагогіки А. Макаренком, В. Сухомлинським, К. Ушинським та ін. Значний внесок у розробку

концептуальних засад теорії сімейного виховання на сучасному етапі зробили І. Зязюн, О. Вишневський, М. Стельмахович, П. Щербань.

Досконале вивчення праць цих педагогів допоможе у розв'язанні сучасних сімейних проблем та завдань батьківської педагогіки.

Не зважаючи на те, що проблемам сімейного виховання присвячено багато праць вітчизняних та зарубіжних вчених, сучасним українським традиціям та їх розповсюдженню серед сімей в Україні приділено небагато уваги. В цьому і полягає актуальність нашого дослідження.

Мета статті полягає у виявленні, аналізі та розповсюдженні сучасних українських сімейних традицій.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів. Основна причина появи помилок у вихованні дітей, як показують дослідження проблем сімейного виховання, відбувається через низький рівень педагогічної культури батьків. Розумне материнство і батьківство – рідкісний дар, часто незалежний від освіти, професії, матеріального благополуччя. Виховувати дитину методом проб і помилок – соціальне зло. Сім'ї і суспільству тому необхідна науково продумана система сімейного виховання.

У Конституції України сімейне виховання займає одне із перших місць. Правові основи сімейного виховання ґрунтуються на відповідних статтях Конституції і Закону України «Про освіту». У статті 51 Конституції зазначено, що «сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняється державою» та батьки зобов'язані утримувати дітей до їх повноліття. Згідно статті 52 вони повинні пам'ятати, що «будь-яке насильство над дитиною та її експлуатація переслідується законом» [4]. Іншими правовими документами, у яких акцентовано увагу на необхідності удосконалення процесу сімейного виховання в Україні, є Національна програма «Діти України», Програма родинно-національного виховання «Сім'я і діти», концепція «Сім'я і родинне виховання» та Програма «Українська родина».

Для вирішення педагогічних завдань потрібно в першу чергу розробити концепцію сімейного виховання, визначити особливості виховання дитини залежно від темпераменту, спадковості, складу сім'ї, соціального положення і місця проживання. У 70-ті роки минулого століття В. Сухомлинський писав, що «сім'я – це та казкова піна морська, з якої народжується краса, і якщо немає таємничих сил, що

народжують цю людську красу, функція школи завжди зводиться до перевиховання» [6].

Важливе місце в житті українського народу посідав народний календар, який чітко визначав етапи господарської діяльності, регламентував працю і час відпочинку. У ньому втілювалася етнічна історія, традиційний побут, весь уклад життя народу. Кожна дата, свято народного календаря рясніють традиціями і звичаями, які тісно пов'язані з природою рідної місцевості та трудовою діяльністю людини. Невід'ємною складовою українського народного виховання є традиції, звичаї, обряди, дійства, пов'язані з народним календарем.

Народний календар – це система історично визначених дат, подій, свят, традицій, звичаїв і обрядів, які в певній послідовності відзначаються всім народом протягом року. Народний календар – це енциклопедія життя, трудової діяльності, культури, побуту, дозвілля народу, могутній комплекс засобів ідейно-морального, емоційно-естетичного виховання підростаючого покоління.

Складовою частиною народного календаря є родинний календар. Продовжуючи традиції родоводу, у сім'ях відзначаються дні народження, ювілеї, знаменні події всієї родини, окремих її членів – матері, батька, бабусі, дідуся, синів, дочок, онуків, ювілеї, весілля батька і матері, бабусі і дідуся. Традиції й обряди родинного календаря зміцнюють сім'ю як джерело глибоких людських почуттів, людських взаємин.

Традиції і звичаї, обряди народного календаря створюють національний колорит, національну самобутність, трансформуються сьогодні у змісті освіти, навчально-виховному процесі національної школи і національної системи виховання. Завдяки традиціям, звичаям і обрядам народного календаря утверджується прагнення продовжувати заповіти батьків, дідів, прадідів, добрими справами творити свій родовід [1, с. 28].

Традиції родинного виховання склалися упродовж багатьох століть і зміцнювалися в ході історичного розвитку людства. З давніх-давен українці розглядали сім'ю і рід як святиню, а виховання дітей – як святий обов'язок батьків: завдяки вихованню в родині народ продовжував себе в своїх дітях, генезував свій національний дух, характер, менталітет, традиційно родинно-побутову культуру [2, с. 31].

Відмітимо, що сім'я – це найменша клітина нашого суспільства, в якій, як у фокусі, відображається все життя нашої країни, а сімейні традиції – це регулярно повторювані дії членів сім'ї, спрямовані на

згуртування внутрішньосімейних зв'язків і зміцнення родини як головної основи суспільства. Традиції – неодмінний атрибут сімейного щастя і благополуччя, відображає моральну позицію всіх членів сім'ї. Кожна сім'я індивідуальна і має свою історію. Сімейні звичаї дозволяють усім членам відчутти свою значимість, приділити час і увагу рідним, виявити до них повагу і любов [3, с. 34].

Сімейні традиції та звичаї допомагають взаємодіяти з суспільством, роблять згуртованою сім'ю, зміцнюють родинні зв'язки, покращують взаєморозуміння і зменшують кількість сварок. Вкрай не просто прищеплювати традиції дорослій людині, тому частим явищем буває їх передача з покоління в покоління від батьків до дітей. Діти сприймають світ так, як це роблять їхні батьки, тому від приємних сімейних звичаїв залежить сприйняття дитиною сім'ї як головного елемента свого життя, а також визначення її місця в системі цінностей. В сімейних колах, де існують і дотримуються традиції сімейного виховання, діти прислухаються до думки батьків, а батьки виявляють увагу до проблем дітей і допомагають їм справлятися з ними.

На сучасному етапі розвитку української родини існують також певні сімейні традиції. Приклади традицій: спільне проведення свят, тематичні обіди по вихідних, поїздки на відпочинок всією сім'єю, читання казок дітям перед сном або спів колискових, відвідування церкви в неділю або на релігійні свята, написання дітьми листів Діду Морозу на Новий рік, випічка домочадцями пасок на Великдень, спільне прийняття їжі і безліч інших. Отже, розглянемо сучасні сімейні традиції детальніше.

1. Проведення сімейних свят. Ця традиція своїми коренями сягає в далеке минуле – століттями було прийнято проводити свята в колі сім'ї з рідними, близькими людьми. Основним таким святом необхідно назвати день народження. У більшості сімей прийнято в цей день запрошувати в будинок гостей, накривати святковий стіл, дарувати подарунки імениннику і неодмінно задувати свічки на святковому торті, загадавши бажання.

2. Ігри з дітьми. Важливо, щоб обоє батьків брали участь у вихованні дитини, грали з нею. Під час ігор дитина пізнає світ, отримує нові навички, підвищує свій фізичний і інтелектуальний рівень. Найбільш корисними та цікавими сучасними іграми ми вважаємо: «Подорож по світу», «UNO», «Король гусей», «Twister», «Super Модель», «Ерудит», різноманітні пазли тощо.

3. Читання казок перед сном. Це найважливіша традиція при вихованні дітей, адже казки дозволяють дитині розвинути уяву, пізнати світ. До того ж щоденне читання казок перед сном виробляє у дитини певний режим відходу до сну. Навіть якщо дитина занадто мала, щоб зрозуміти сенс прочитаного, на неї буде заспокійливо діяти врівноважений голос мами чи тата. Такий вечірній ритуал заспокоїть навіть самих активних дітей, сприяючи хорошому міцному сну.

4. Прогулянки всією родиною та спільні поїздки на відпочинок. Вони сприяють розвитку фізичних здібностей дитини та батьків. Під час такої прогулянки необхідно спілкуватися, можна розглядати визначні місця, насолоджуватися красивими краєвидами. Головне, відвідувати нові місця і країни всім разом, щоб відволіктися від рутини і побуту, розширити свої горизонти.

5. З метою прищеплення духовних цінностей бажано всією сім'єю відвідувати кіно, театри, музеї, виставки. Такі походи здатні розширити кругозір і підвищити культурний рівень сім'ї в цілому.

6. Сімейні наради та вечірне обговорення минулого дня. Варто звернути увагу на ці важливі моменти, адже під час обговорень кожен має можливість поділитися з рідними своїми успіхами, невдачами, отримати корисну пораду або напутнє слово.

7. Святкування значних подій. Цей прекрасний звичай дозволяє відзначити такі значущі для сім'ї події як ювілей, іменини, отримання диплома або закінчення школи, заручини, майбутнє поповнення в сімействі. Такі невеликі свята дають можливість поділитися щастям і радістю зі своїми близькими, стимулюють до нових успіхів.

8. Трудові традиції. Не треба забувати, що, крім свят, є будні, а в них найважливішим елементом естетичної культури є гарні трудові і сімейно-побутові традиції. Недарма праця і сімейне життя так нерозривні в народній свідомості. Саме тому вони знайшли таке широке відображення в народних прислів'ях і приказках, у билинах, народних піснях і казках, що представляють у сукупності ідейний зміст народних традицій і звичаїв. За народною оцінкою праця — першооснова життя суспільства, головний засіб створення матеріальної й духовної культури («Без труда нема добра», «За спання нема коня», «Будеш трудитися – будеш кормитися», «Праця людину годує, а лень – марнує»). В усій народній творчості, яка є найважливішим елементом естетичної культури, прославляється дружба в родині, повага до батьків, любов до праці, і засуджується лень, дармоїдство, обжерливість, нечесність, марнотратство та інші людські пороки, що

відбуваються від прагнення жити забезпеченим життям, не докладаючи для цього праці. І це цілком природно, тому що праця завжди була, є і буде основою способу життя.

9. Релігійні традиції. До них відносяться спільне відвідування церкви, святкування Різдва та Великодня, дотримання посту, хрещення дітей, читання Біблії, молитви перед сном, регулярне відвідування покійних родичів.

Найбільш яскраво ми можемо проілюструвати існування сучасних традицій в українських сім'ях, проаналізувавши проведене нами дослідження серед 120 студентів ДВНЗ «Донбаського державного педагогічного університету» та ПВНЗ «Краматорського економіко-гуманітарного інституту». Результати анкетування представлені в табл. 1.

Аналізуючи дані, які ми отримали під час анкетування, дійшли висновку, що у більшості сучасних українських сімей існує традиція сумісних ігор (87,5%), доволі популярними є також традиції проведення сімейних свят (80%) та читання казок (72,5%). Більш ніж 70% опитаних вважають, що у родині повинні бути трудові традиції, включаючи допомогу людям похилого віку (77,5%) та роботу з батьками на земельних ділянках (62,5%). Найменшу увагу при вихованні дітей у сучасних українських сім'ях звертають на сумісні заняття спортом (25%) та релігійні традиції. Саме тому пріоритетними напрямками сімейного виховання в Україні повинні стати фізичне та релігійне виховання.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, в умовах зростаючої родинної кризи виникає потреба звернутися до здобутків української народної педагогіки з метою ліквідації сімейних проблем сьогодення, наукового прогнозування перспектив зміцнення сім'ї й піднесення її ролі у вихованні дітей та молоді. Народні традиції охоплюють усі сфери людського життя, регулюючи сімейні та суспільні відносини. Сім'я є природним середовищем первинної соціалізації дитини, джерелом її матеріальної та емоційної підтримки, засобом збереження і передання культурних цінностей. Сім'я та сімейні традиції – це основа виховання дітей. Саме в сім'ї дитина засвоює перший досвід взаємодії з людьми, розвивається духовно, морально, розумово, фізично.

До подальших розвідок віднесемо вивчення та аналіз сучасних сімейних традицій в Європейських країнах з метою використання позитивного зарубіжного досвіду.

Таблиця 1

Сучасні українські сімейні традиції

№	Питання	Відповіді (%)		
		Так	Ні	Ін-коли
I.	Загальні традиції:			
1.	Чи святкуєте ви в сім'ї день народження?	80	2.5	17.5
2.	Грали батьки разом з вами в дитинстві?	87.5	2.5	10
3.	Відбувалися читання казок, оповідань, енциклопедій тощо в родині?	72.5	2.5	25
4.	Чи проводили свій вільний час члени родини разом:			
a)	екскурсії;	45	32.5	22.5
б)	туристичні походи;	47.5	30	22.5
в)	відвідування музеїв, театрів, кінотеатрів;	42.5	32.5	25
г)	сімейні вечори (танці, співи, декоративно-ужитковане мистецтво);	45	40	15
д)	заняття спортом.	25	50	25
5.	Чи вирішували проблемні питання на сімейних нарадах?	57.5	15	27.5
6.	Чи дотримуються в вашій родині національних весільних традицій (сватання, парубочий вечір, дівич-вечір)?	35	37.5	27.5
II.	Трудові традиції:			
1.	Чи існує в вашій родині традиція спільного прибирання до свят?	57.5	20	22.5
2.	Чи працюєте разом з батьками на земельних ділянках?	62.5	20	17.5
3.	Чи допомагаєте людям похилого віку в вашій родині?	77.5	5	17.5
4.	Як ви вважаєте, чи повинні бути трудові традиції в родині?	72.5	7.5	20
III.	Релігійні традиції:			
1.	Чи читається в вашій родині молитва перед їжею або перед сном?	7.5	75	17.5
2.	Читаєте ви в родині Біблію?	10	70	20
3.	Дотримуетесь постів?	10	75	15
4.	Відбувається хрещення дітей?	75	12.5	12.5
5.	Відвідуєте разом церкву?	30	30	40
6.	Чи святкуєте родинною релігійні свята?	37.5	17.5	45

Література

1. Бабій В. Сімейні традиції та їх виховного значення /В. Бабій// Позакласні години, 2004. – № 7-8, С. 27-31.
2. Єрохіна І. Традиційне родинне виховання в українській сім'ї/І. Єрохіна// Рідна школа, 1998. – № 7-8, С. 31.
3. Каюков В. Духовні ідеали сім'ї – першооснова життя дитини/В. Каюков// Рідна школа, 1998. – № 7-8, С.34-37.
4. Конституція України. (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996 – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/>
5. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка: навч. посіб. / Н.Є. Мойсеюк. – К.: Вища школа, 2001. – 608с.
6. Сухомлинський В.О. Батьківська педагогіка / Вибр. твори. В 5-ти томах / В.О. Сухомлинський. – Т. 5. – К., 1977.

ОСОБЕННОСТИ СЕМЕЙНОГО ВОСПИТАНИЯ ДЕТЕЙ НА СОВРЕМЕННЫХ УКРАИНСКИХ ТРАДИЦИЯХ

О. В. Ковалева, Е. Г. Гавриш, А. Э. Рябко

В статье раскрыты национальные украинские традиции и обозначена их роль в семейном воспитании. Кроме этого, дается понятие народного календаря, в котором воплощена этническая история, традиционный быт и весь жизненный уклад украинского народа. В статье подчеркнуто, что составной частью народного календаря является семейный календарь. Авторы также анализируют существование и популярность семейных традиций в современных украинских семьях. Сюда они относят совместное проведение праздников, тематические обеды по выходным, поездки на отдых всей семьей, чтение сказок детям перед сном или пение колыбельных, посещение церкви по воскресеньям или на религиозные праздники, написание писем детьми Деду Морозу на Новый год, выпекание пасхальных куличей на Пасху, совместное принятие пиццы и многое другое.

Ключевые слова: семья, семейное воспитание, семейные традиции, украинская традиционная культура.

PECULIARITIES OF FAMILY UPBRINGING OF CHILDREN ACCORDING TO UKRAINIAN TRADITIONS

O. V. Kovalova, O. H. Havrysh, A. E. Ryabko

In the article the Ukrainian national traditions are carried out. The role of such traditions in the family upbringing is marked out. In the article the notion «the folk calendar», in which we can find ethnic history, a traditional mode of life and the whole tenor of life of Ukrainians, is pointed out. It is important for this research that the part of the folk calendar is the family calendar. The authors also analyse the

existence and popularity of family traditions in Ukrainian modern families. For the most valuable modern traditions in Ukrainian families they refer the joint celebration of different holidays, theme dinners at weekends, travellings with the whole family, reading of fairy tales for children before going to bed or singing of lullabies, church-going on Sundays or religious holidays, writing letters for Santa Claus, baking of Easter cake at Easter, eating together and others.

Keywords: *Family, family upbringing, family traditions, Ukrainian traditional culture.*

Ковальова Ольга Володимирівна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки ДВНЗ «Донбаського державного педагогічного університету» (м. Слов'янськ, Україна). E-mail: lowa2008@mail.ru

Kovalova Olha Volodymyrivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Pedagogics of the State Higher Educational Institution «Donbass State Pedagogical University» (Sloviansk, Ukraine). E-mail: lowa2008@mail.ru

Гавриш Олена Геннадіївна – канд. пед. наук, старший викладач кафедри іноземної філології ПВНЗ «Краматорського економіко-гуманітарного інституту» (Краматорськ, Україна). E-mail: sterny@list.ru

Havrysh Olena Hennadiivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Lecturer of the Department of Foreign Philology of the Private Higher Educational Institution «Kramatorsk Institute of Economics and Humanities» (Kramatorsk, Ukraine). E-mail: sterny@list.ru

Рябко Аліна Едуардівна – здобувач вищої освіти фізико-математичного факультету ДВНЗ «Донбаського державного педагогічного університету» (м. Слов'янськ, Україна). E-mail: ryabkoalina@yandex.ru

Ryabko Alina Eduardivna – a fourth-year student of the Faculty of Physics and Mathematics of the State Higher Educational Institution «Donbass State Pedagogical University» (Sloviansk, Ukraine). E-mail: ryabkoalina@yandex.ru